



Bitllant la pila. Campanya de les Rodones (Montseny), novembre de 1992.

La represa del carboneig a la Garrotxa i al Montseny

Cèsar Gutiérrez
i Perearnau

L'ús del carbó és tan antic com els primers avenços tècnics que féu la humanitat; grecs i romans, per exemple, ja l'usaven a bastament. Durant molts segles ha estat una font energètica de primera magnitud, amb aplicacions molt diverses, des de les industrials a les domèstiques: com a combustible industrial, per a escalfar-se, per a cuinar i, fins i tot, com a combustible per a vehicles al temps de la postguerra (els gasògens). Les famoses fargues catalanes eren unes grans consumidores de carbó, tant que arribaren a devastar els boscos de les valls pirinenques.

Del carbó vivien moltes famílies, no només de carboners sinó també de propietaris, negociants, traguers, carreters... El carboneig articulava tot un món d'una gran riquesa i complexitat: consuetuds, tipus de tractes, formes de vida... Prou importants i

conegudes són les emigracions temporals que, cada any, molts habitants de la Cerdanya i de la rodalia de Tortosa feien a bona part de Catalunya per tal de treballar a les campanyes de carbó. Tant és així que, el 1877, el 14,7% de la població de la Baixa Cerdanya era absent. A diferència dels cerdans, els tortosins estaven especialitzats en la cuita de carbó de branca i rabassa (obtingut a partir dels troncs i les rabasses de brucs i arboços); migraven amb tota la família i bastien a hosc unes barraques en les quals vivien durant els mesos que es perllongaven les campanyes.

Els carboners a la literatura

El treball de camp que hem dut a terme al Montseny(1) en el decurs d'un any i mig ha ofert uns resultats sorprenents. Hom ha recollit prop de 250 mots o expressions relacionats amb el carboneig, molts dels quals



Barraca (a l'esquerra) i pila (a la dreta) en la cuita de l'associació de veïns el Sui, de Cànoves, l'abril de 1997.

en són exclusius. Una bona proporció d'aquests, d'origen exclusivament oral, fins ara no figuraven en cap obra escrita. Una activitat econòmica, doncs, d'una gran riquesa lingüística i etnològica, i prou important socialment com per aparèixer a les novel·les dels escriptors del país. Efectivament, a les obres de final del s. XIX - primer del XX (modernistes, naturalistes...) la figura del carboner és una constant, és un element més d'una societat rural:

«Hi havia un feixinaire de l'Ensulsida que, quan estava segur de que no el podien veure dins la pineda ni pilers ni llenyataires, s'asseia quietó al peu d'una soca...»

CASELLAS, 1981 (*Els sots feréstecs*): 128-129.

«I tota la setmana la passava a bosc, entre serradors i destralers, carboners, escorxadors i feixinaires» POUS i PAGÈS, 1979 (*La vida i la mort d'en Jordi Friginals*): 134.

El carboner tan aviat era mitificat com se'l feia dipositari de bona part dels vicis humans, potser a causa del tipus de vida tan desarrelada i singular que duïen:

«Els ulls negres i petits del bosquerol no participaven mai del riure de la seva boca. Reflectien la sempiterna tristesa de les solituds muntanyenques, foscors basardoses... []; melangia de tardes rúfoles, de diades de neu, de nits gebrades i de matins boirosos; resignació de pària atropellat pels elements; de transhumant solitari, que dorm allí

on pot i menja el pa sec de quinze dies; d'esguerrat que s'aparta dels homes i cerca la pau en un feinejar salvatge, cruel...» BERTRANA, 1965 (*L'hereu dins Obres completes*): 308.

No en va, hi ha una cançó tradicional, *La modista de Balaguer*, una de les versions de la qual diu: «Una modista de Balaguer, per quatre quartos balla amb el piler». Val a dir que aquesta versió fou recollida a l'Alt Urgell, terra de carboners.

Però malgrat la gran importància que tenia el carboneig en la societat catalana (i, és clar, en la de molts altres països) de fa 40 o 50 anys, amb prou

feines hi ha estudis o escrits que en parlin. Tanmateix, en els darrers anys s'ha cobert alguna mancança en aquest sentit (ZAMORA, CORTADELLAS i COSTA, GUTIÉRREZ...).

La decadència i la revifalla

La creixent industrialització, l'ofer-ta de feines menys dures i la generalització de les noves fonts d'energia (butà, gas, electricitat...) foren factors crítics per al carboneig. Passat mitjan d'aquest segle, el carboneig, que havia ressorgit amb força arran de les penúries de la postguerra, començà a decaure. D'altra banda, l'explotació dels boscos poc accessibles era una de les raons principals del carboneig, de manera que la millora en les condicions tècniques de desem-bosc va fer que el carboneig s'abandonés a bona part del país. Només es va continuar carbonant en aquelles muntanyes de relleu aspre i costerut, si fa no fa fins a mitjan dels anys 60, tot i que sabem que al principi dels anys 70 encara es va fer alguna campanya (la darrera dada del Consorci Forestal de Santa Coloma de Farners correspon a l'octubre del 1973). De llavors ençà, fora del carbonet que es cou en un grapat de localitats de Catalunya, no se'n va parlar gaire més fins fa ben pocs anys.

L'interès creixent per aquesta activitat eminentment forestal i pel producte que se'n deriva, el carbó, sembla relacionat amb una societat tecnificada i progressivament allunyada de l'entorn

Traient carbó d'una oberta. Campanya de les Rodones (Montseny), el novembre de 1992.



natural. Des d'aquesta perspectiva, el carboneig permet una aproximació a la natura, un retorn matisat amb pinzellades etnològiques, sociològiques... Tot plegat, en definitiva, curiós i interessant per a un ciutadà d'una societat terciaritzada, cada cop més urbana i abocada al lleure de caire cultural. Del carboneig, a més a més, s'obté un combustible molt preuat per a coure carn a la brasa, sigui per a particulars o per a restaurants. A hores d'ara, però, el carbó que es consumeix a Catalunya sobretot s'importa de l'Estat espanyol o, fins i tot, d'altres països.

El Montseny i la Garrotxa

Amb tot, alguns propietaris de restaurants posseïdors de boscos, si més no al Montseny, de fa força anys ençà que, de tant en tant, carbonen llurs alzinars. Això els permet d'explotar llurs boscos i de poder coure la carn amb carbó d'alzina, que, segons diuen, la fa més gustosa. Can Patolla (la Costa del Montseny), can Besa (Montseny), la Sala (Montseny) i can Coca (Montseny) en són alguns exemples. També alguns particulars couen carbó, simplement pel gust de veure pipar la pila o perquè ells i llurs amics i familiars puguin fer una bona carn a la brasa; aquest segon cas és el de can Grau (Fogars de Montclús), la Cortada (el Brull) o Hostalric.

Aquest interessant fenomen de revifalla a l'entorn del carboneig té també, és clar, un vessant més lúdic i popular. El concurs de tallada de troncs de Sant Hilari Sacalm, per exemple, inclou una demostració d'empilada i enterrada d'una pila petita. D'altra banda, cada dos anys l'associació de veïns el Sui, de Cànoves, organitza una cuita de demostració. Enguany —la quarta edició— s'ha cuit una pila de prop de 35 càrregues (la càrrega de carbó és, a pes vell, de 135 kg). El carbó obtingut s'està venent a particulars al preu de 160-165 ptes. la càrrega.

A més a més, en alguns pobles de la Garrotxa, com ara Mieres o Sant Feliu de Pallerols, darrerament també s'han dut a terme cuites de demostració. I a Beuda s'ha celebrat, recentment, la primera trobada de traginers i carboners (n'hi assistiren 20 i 70, respectivament, d'arreu del país). Sabem que experiències similars també s'han fet en d'altres



Rescaldant la pila. Campanya del Roure (Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa), l'abril de 1997.

països, com ara França (a l'ecomuseu d'Alsàcia, amb visites guiades per un arqueòleg i un guarda forestal).

Una cuita experimental

Però un pas molt important en la consolidació d'aquest moviment de represa del carboneig és la cuita experimental que el proppassat mes d'abril es va dur a terme a la propietat el Roure, al volcà de Santa Margarida (Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa). A les zones de Reserva Natural del Parc els moviments de terra no són permesos, de manera que la impossibilitat d'obrir camins per al desembosc impedeix l'explotació forestal. Essent així, els responsables del

Parc van decidir d'endegar una experiència interessant: carbonar les restes procedents d'una aclarida de bosc en zona de Reserva Natural. A més de fer rendibles uns boscos sotmesos a limitacions extractives, s'obté un producte elaborat i de qualitat, i, per tant, proporcionalment molt més car que la llenya crua. Enfront de les 9-10 PTA/kg que val aquesta, les 16 o 17 càrregues obtingudes en aquesta cuita s'han venut a un parell de restaurants de la zona a un preu de 80-100 PTA/kg (val a dir, però, que la carbonització representa una pèrdua de pes de poc més d'un 80%). Un vell carboner garrotxí (Josep Serra i Moiset, de 79 anys) va ser l'encarregat de dur a terme la cuita, amb la col·laboració dels membres de la colla forestal del Parc, que prengueren bona nota de les ensenyances del mestre carboner. Aquests seran els que, en el cas que l'experiència tingui uns resultats positius, s'encarregaran de menar les següents campanyes de carbó.

Cal seguir amb esperança iniciatives d'aquesta mena, que pretenen fer rendible la represa d'activitats tradicionals en el sector primari, a més de recuperar una part tan rica del nostre patrimoni cultural.

Cèsar Gutiérrez i Perearnau és geògraf.

I. GUTIÉRREZ i PEREARNAU, Cèsar, 1996, *El carboneig. L'exemple del Montseny*, Alta Fulla, Barcelona.

Sàrria de carbó. Can Besa (Montseny), hivern de 1992-93.

